

APOKALIPTIČNO STANJE V ČRNI Marijan Lačen*

Črna na Koroškem

Foto: Marijan Lačen

4. in 5. avgust 2023... dneva, ki sta trajno spremenila podobo Črne na Koroškem, dneva, ki sta se za vedno zažrla globoko v spomin in duše Črnjanov.

Črna miren, idiličen alpski kraj na koncu Mežiške doline, a odprta čez Sleme v Šoštanj, čez dolino Koprivne v Avstrijo in čez dolino Bistre v Savinjsko dolino; Črna z urejenim vaškim jedrom, ki je pred leti prejela vse slovenski naziv za najlepši urejen manjši kraj, je v dveh apokaliptičnih dnevih spremenila svojo podobo. V Črni so zelo radi rekli, desetletja, stoletje nazaj (ali sedaj še bodo?!): »O, v kako mirnem in varnem kraju živimo, malo odmaknjeni od razno raznih vrvežev ter predvsem precej varni pred naravnimi in drugimi katastrofami.«

In sedaj... voda! Cel junij in velik del julija je deževalo (zadnjih nekaj let so nam napovedovali sušo in Saharo blizu nas). Zemlja je pila vodo, brežine in strmine so bile vse bolj namočene. Vsi hribovski podvodni tolmini so bili napolnjeni z vodo in kot da samo čakajo, da se razlijejo. Njihovo pripravljenost na to, so pospešile še nove gozdne vlake na zelo strmih (mogoče na preveč strmih in tam sploh ne bi smele biti?) pobočjih. In ob koncu julija je prišel močan deževni udar, ki je ob hudem vetru pognal ogromne količine vode z gozdnim materialom v Javorski potok, ga zagozdil in katastrofa je bila neizbežna. Kraj je bil v vodi. Hudo je bilo in nihče si ni niti slučajno predstavljal, da je lahko še hujše.

In prišla je noč s tretjega na četrty avgust. Celo noč je lilo kot iz škafo. Strugi Meže in Javorskega potoka sta bili že v petek zjutraj zabiti z muljem in predvsem lesnim materialom. Voda si je utirala pot po ulicah, ob hišah, skozi hiše, po vrtovih. Vodostaj je čez dan iz ure v uro naraščal. Odprli so se vsi stranski potoki in tudi sicer skoraj vedno suhi manjši hudourniki. Iz njih so bruhale nepredstavljive količine vode, ure in ure. Človek si niti predstavljati ne more od kod toliko vode. S strmejših vodotokov so se začeli prožiti plazovi in s seboj v struge prenašati ogromne količine lesne mase. Le ta je zabila mostove, za njimi so se nabirale še večje količine vode, ki je potem, ko je našla svojo novo pot, še z večjo udarno močjo grmela proti centru kraja in naprej po Mežiški dolini. Za njo so ostajale odnešene in spodjedene ceste, odnešeni mostovi, vse od Črne do Dravograda. Ta sila je v Črni spodjedala hiše, rušila nadstreške, odnašala avtomobile, z muljem zasipala hiše. Tri dni je trajal neenakopraven boj s podivjano vodo. Resnici na ljubo to ni bil in ni mogel biti boj z vodo. Bilo je predvsem čakanje, da začne voda upadati. Seveda pa so bili gasilci, gorski reševalci in civilna zaščita ob pomoči slovenske vojske v stalni pripravljenosti in so reagirali oz. pomagali povsod tam, kjer je bila pomoč nujno potrebna, da so predvsem zaščitili ljudi in kolikor je le bilo mogoče tudi materialne dobrine.

Skoraj sto ljudi je bilo zaradi preteče nevarnosti evakuiranih iz svojih domov. Vsi cestni dostopi do kraja so bili onemogočeni. Regionalne in državno cesto je preprosto na več mestih odneslo. S pomočjo helikopterja in slovenske vojske so v kraj dovažali najnujnejšo prehrano in pitno vodo. Kraj je bil brez elektrike, brez pitne vode in brez telefonskih povezav. Skratka v popolnih izrednih razmerah in v celoti odrezan od sveta. Edina povezava je bilo sprejemanje radijskih oddaj na FM frekvencah in to seveda samo v avtomobilu.

In ko je po treh dneh voda odtekla s cest in ulic ter je zasvetila luč, ko je po štirih dneh zazvonil telefon in ko je peti dan iz pip pritekla voda se je stanje približno normaliziralo. Glavna komunikacijska težava bo bržkone še nekaj časa dolinska cesta po Mežiški dolini, kamor se ljudje iz Črna vozijo v službe, v bolnico, po nakupih, ipd. Cesta je namreč na večjih mestih vsaj do polovice odtrgana, ali pa hudo spodjedena. Vsaj na videz se je življenje torej vrnilo v stare tirnice, vsaj pri nekaterih ljudeh, vsaj v nekaterih hišah. Ostalo pa je opustošenje hudih razsežnosti, ki je zaznamovalo kraj, ki si še dolgo od tega ne bo opomogel. Hudo je gledati ljudi, ki stojijo pred svojo na pol podrto hišo in ne vedo kaj bi. Težko je poslušati ljudi, ki pravijo, a to je ostalo od mojega doma, v katerega sem vlagal celo življenje. Stresno je tolažiti ljudi, ki so izgubili ves smisel bivanja, veselja in korajže še bivati v svojem domačem kraju. Še večjo škodo je preprečila tudi sosedska pomoč. Še enkrat več se je namreč potrdila pregovorna človeška vrednota, da imamo ljudi nekako v sebi vgrajene klice, ki nas pokličejo k pomoči soljudem, ki so pomoči potrebni. In se takrat pozabi na vse drugo, na vse morebitne takšne ali drugačne zamere. Veliko vodene in še več spontane pomoči je bilo videti v teh hudih dneh v Črni. Nihče nikogar ni prosil za pomoč, niti prigovarjal pomagati, ljudje so sami videli, kje in kdaj je pomoč potrebna in so jo tudi nudili. Tudi reakcija občinske uprave je bila pravočasna in primerna z brezplačnim zagotavljanjem osnovnih prehranskih artiklov in pitne vode.

S pomočjo slovenske vojske in gorskih reševalcev je bilo tudi dobro in pravi čas poskrbljeno za starejše ljudi, bolne in invalide v težje dostopnih delih občine. Splet slučajno povezanih aktivnosti pa je omogočil namestitev evakuiranih krajanov v prazne prostore črnjanskega Centra, ki je zadnje tedne v procesu deinstitucionalizacije večji del svojih varovancev iz Centra razselil po Koroški. Čeprav je razdejanje hudo, v Črni le malokdo dvomi, da krajanji ne bodo storili vsega (ob seveda nadvse nujni zunanji pomoči; ki v času pisanja tega prispevka že prihaja v Črno), da sanirajo svoje domove, objekte družbenega standarda in naravne danosti, da kraju vrnejo sijaj, ki ga je v teh dveh usodnih dneh izgubil.

***Marijan Lačen** je dolgoletni simpatizer in sodelavec Združenja invalidov – Foruma Slovenije, specialni pedagog, nekdanji dolgoletni direktor CUVD, Črna na Koroškem.

VELIKO ZANIMANJE ZA DEŽURNO SLUŽBO ZIFS Niko Kostjukovskij

Foto: arhiv ZIFS

Že od petka, 4. avgusta zjutraj, se je število klicev na številko Dežurne psihosocialne službe za pomoč in oporo invalidom ter drugim skupinam prebivalstva Združenja invalidov – Foruma Slovenije (ZIFS), podeseterilo.

Kot je znano ta služba deluje že od 16. marca 2020 naprej. Izkušnje s pandemijo, so pokazale izjemno pripravljenost pri reševanju najtežjih primerov. Kot takrat, je tudi zdaj sodelovala ekipa Verige psihosocialne pomoči in opore na terenu.

Klici po pomoči so bili iz Kamnika, Žirov, Škofje Loke, Komende, Ljutomera, Medvod, Radovljice, Mengša, in drugih krajev. Celo iz Nemčije se je oglasila gospa Sandra. Tudi nacionalni radio - Radio Slovenija, 1. program, je v ponedeljek, 7. avgusta, poklical in želel izjavo v zvezi s humanim delovanjem ZIFS.

TUDI SLEPI UTRPELI ŠKODO

Foto: S.B. – ZIFS 2023

V neurjih so bile **uničene naprave za orientacijo slepih v Centru slepih v Škofji Loki**. Ker tam obiskujemo veliko pomoči potrebnih, so nas klicali takoj po poplavih. Tudi tem je pomagala Dežurna služba ZIFS.

NOVOSTI IZ ALZHEIMER SLOVENIJE

Borut Pogačnik

Foto: Delo, 31.7.2023

Spominčica postaja vedno bolj dejaven partner tudi podobnim organizacijam v Evropi, kot poroča Delo z dne 31. julija 2023.

Prav te dni pa se **predsednica Združenja Spominčica – Alzheimer Slovenije** nahaja v Avstraliji, kamor je odšla obiskat rojake.

V eni od prihodnjih števil, pa bomo objavili tudi intervju predsednice Spominčice **Štefke Zlobec** z njeno avstralsko kolegico – predsednico Alzheimer Avstralije.

Vsekakor pa bralci Sporočevalca, ki jih je po naših ocenah več kot 45.000 z veseljem prebirajo novice tudi o zdravilih, ki so se za zdaj pojavila samo v Združenjih državah Amerike. Evropska EMA pa proučuje, kdaj bodo ta zdravila lahko registrirana tudi za bolnike z demenco.

Kot je zadnjič dejal prof. dr. Zvezdan Pirtošek, bodo ta zdravila velikega pomena prav pri preveciji oseb, ki imajo že rahle motnje na tem področju, da bi se na ta način ustvaril zamik bolezni, vsaj za nekaj let.

Kot pa smo v eni od zadnjih oddaj s Štefko Zlobec opozorili, ne gre nasedati nekaterim društvom oziroma skupinam mlajših raziskovalcev, ki želijo testirati državljane, vendar jim po tem ne omogočijo nobene terapije ali zdravila, tako da lahko to privede celo do izjemno negativnih psiholoških posledic za tovrstne testirance.

Vse več dementnosti opažamo tudi med uporabniki številnih socialnih programov v invalidskih organizacijah, kar kaže nedvomno na **porast števila demenc**, ki pa ni samo ena, ampak jih je več kot 200 vrst.

S **staranjem prebivalstva** se število obolelih povečuje iz dneva v dan, kar pa je mogoče tudi pripisati nekaterim intrapsihičnim dejavnikom, ki so velikokrat povezani tudi z določeno pasivnostjo, in to ne samo v fizičnem, ampak tudi na področju mentalnega nivoja ljudi.

Znano je, da nekateri že po usvojitvi določenega naziva velikokrat naredijo tako imenovani »duhovni samomor«, ko menijo, da se ni potrebno več toliko truditi na področju razgibavanja možganov, kar pa je pogubno.

Danes ugotavljamo, da popolnoma drži latinski pregovor *Mens sana in corpore sano*! Zdrav duh v zdravem telesu!

O POMENU SKUPNOSTNIH STORITEV ZA OSEBE Z RAZLIČNIMI OVIRANOSTMI

Irena Vovk Terčič

Srečanje s predsednico DZ mag. Urško Klakočar Zupančič

Foto: Zveza Sonček

Predsednica Državnega zbora mag. Urška Klakočar Zupančič je 11. julija 2023 sprejela predstavnike Zveze Sonček, in sicer direktorja Iztoka Suhadolnika ter podpredsednika Emirja Okanovića in Lidijo Šestak Zorič.

Uvodoma so spregovorili o **pobudi za spremembo Zakona o volitvah v državni zbor**, ki bi zagotovila volilno pravico vsem polnoletnim državljanom, ne glede na invalidnost. Predsednica Državnega zbora je dejala, da podpira spremembo zakona, po kateri odvzem volilne pravice osebam, postavljenim pod skrbništvo, ne bi bil več mogoč in bi tako tudi osebe z intelektualnimi in psihosocialnimi oviranostmi imele enako volilno pravico, kot jo imajo vsi preostali državljeni. To je, kot je dodala, tudi že večkrat javno izrazila in si bo tudi v prihodnje prizadevala za spremembo zakonodaje, do katere bi bilo dobro, da bi prišlo, kot je dodala, še pred volitvami v evropski parlament v naslednjem letu.

V nadaljevanju so spregovorili o deinstitucionalizaciji, pri čemer je direktor Zveze Sonček **Iztok Suhadolnik** izpostavil, da bi morala biti sprejeta vladna strategija o deinstitucionalizaciji. »Deinstitucionalizacija ni ozko področje samo sociale, to je odločitev družbe, v katero smer bo šla. Ali bomo ostajali na 11 državljanih na 1000 prebivalcev v zavodih, ali pa bomo prišli na 2 državljana, kolikor je evropsko povprečje«, je pri tem dejal. Podpredsednica Zveze Sonček **Lidija Šestak Zorič**, ki je tudi sama mama otroka s cerebralno paralizo, pa je poudarila tudi pomen systemske ureditve skupnostnih storitev, kot so osebna asistenca, stanovanjske skupine, dnevni centri, aktivno preživljanje časa, kratkočasne namestitve, pomoč na domu do 18. leta starosti itd. Predsednico Državnega zbora je še zlasti pritegnilo dejstvo, da na Švedskem nimajo institucij ter da ljudje z razvojnimi in intelektualnimi ovirami živijo v skupnosti, bodisi v primarni družini ali v lastnem stanovanju – s pomočjo osebne asistencije, bodisi v skupinskih stanovanjih za 4 do 6 oseb, ki so zgolj v urbanih okoljih.

V zvezi s tem je **mag. Urška Klakočar Zupančič** napovedala, da si bo na dogovorjenem državnem obisku konec leta na Švedskem uredila srečanje s švedskim ministrom za socialne zadeve in se seznanila, kako so pri njih urejene te storitve, ki veljajo za primer dobre prakse.

Tri nevladne organizacije – **Zveza Sonček, Zavod Risa in Društvo za kulturo inkluzije** – partnersko izvajamo projekt »Volilna pravica ni kaprica«, **Gibanje za odpravo odvzema volilne pravice osebam z invalidnostjo** (glej <<https://www.youtube.com/watch?v=Hz5BQ9-iHuA>>). Projekt sofinancira **Program Active Citizens Fund v Sloveniji 2014-2021**.

ČOKOLADNO SLADEK DAN NA JESENICAH

Katarina Lukešević

Čokoladno obarvan dan na Jesenicah

Foto: S.B. – ZIFS 2023

Oblačen sredin dopoldan smo izkoristili za sladkanje z indijančki na Jesenicah. To je preprosta sladica, ki nikoli ne razočara, in katere so vedno veseli uporabniki programa Veriga psihosocialne oskrbe in druženja. Izvajalka programa Simona na fotografiji desno, **redno obiskuje vse uporabnike na Jesenicah** ter za njih v sklopu **skupine Prijatelji** pripravlja različne aktivnosti za razgibavanje in krepitev možganov. Najbolj pa so uporabniki programa veseli druženja na svežem zraku.

DO 20. AVGUSTA V ROTTERDAMU KAR 10 EVROPSKIH PRVENSTEV

Drago Perko

Med 6. in 20. avgustom bo **Rotterdam središče evropskega parašporta**. Kar 10 panog je združilo moči, drugo največje nizozemsko mesto pa gosti evropsko paraprvenstvo. Otvoritvena slovesnost je bila v ponedeljek, 7. avgusta, ob 20. uri.

Gre za t.i. večšportni dogodek. Po novem ga bodo pripravljali vsaka štiri leta, praviloma v letu pred paralimpijskimi igrami. Letos se bo to zgodilo prvič. Tekmovanja bodo potekala med 8. in 20. avgustom. Sodelovalo bo kar 1500 parašportnic in parašportnikov iz 45 evropskih držav. Merili se bodo v **desetih športih**: parakolesarstvu, paralokostrelstvom, parabadmintonu, tenisu na vozičkih, paratekvandoju, košarki na vozičkih, parajudu, parastrelstvu, golbalu in dvoranskem balinanju.

Svoje predstavnike bo imela tudi Slovenija, naše športnice in športniki se bodo merili v paralokostrelstvu, dvoranskem balinanju, parakolesarstvu in parastrelstvu. Vsi športi, ki so del evropskega para prvenstva 2023, so neposredno povezani s potjo do paralimpijskih iger v Parizu 2024. Med tem dogodkom je mogoče pridobiti paralimpijske kvalifikacijske točke.

»Poslanstvo evropskega para prvenstva je ustvariti nov standard za paraolimpijske športne dogodke po vsem svetu in navdušiti ljudi – z ali brez invalidnosti, bogate ali revne, mlade ali stare in ne glede na poreklo –, da se ukvarjajo s športom in telovadijo. Verjamemo, da nam lahko le sodelovanje pomaga pri tej misiji. Z vzpostavljanjem povezav, velikim razmišljanjem in verovanjem v priložnosti, kjer drugi vidijo omejitve, želimo prilagodljivemu športu dati pozornost, ki si jo zasluži,« povedo organizatorji.

HALO, ZIFS...?

Poberki iz dežurne svetovalne službe

Pokličite nas na 041 381 679, vse dni v tednu med 8.00 in 21.00 uro ali povprašajte na info@zifs.si.

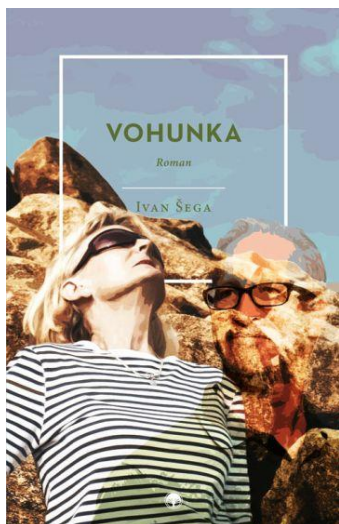
Dežurna svetovalna služba Združenja Invalidov – Foruma Slovenije deluje neprekinjeno vse dni že od 16. marca 2020 naprej in je v tem času pomagala že več kot tisoč ljudem.

Poberek iz dežurne svetovalne službe:

- Na našo dežurno službo se je obrnil Ptujčan-invalid J.M. glede tega, kdaj bo **Mestna občina Ptuj uzakonila, da se smetnjake ogradi**. »V vseh zadnjih neurjih in poplavah je tudi na Ptujju škoda, ko nezagrajene 350 l smetnjake meče po avtomobilih in jih poškoduje in jim tudi poznejšo deževje povzroča ogromno škodo. Vmes smo tudi invalidi, ki smo zaradi teh težav najbolj prizadeti zaradi gibalnega deficita. Pa nas zanima, tiste, ki smo gibalno omejeni, kdaj bo Občina Ptuj dala dovoljenja, da se na njenem upravnem območju uzakoni, da se smetnjaki ogradijo in ne povzročajo večje materialne škode. Lep pozdrav in veliko upanje, da sploh razumete potrebe invalidov.«
- Pisala nam je tudi dr. Spomenka Hribar: »Najlepša hvala za poslani Sporočevalec! Zelo ste me presenetili, razveselili in počastili! Zanimivo branje! V gimnaziji v Škofji Loki sem vse štiri leta imela sošolca Francija in Gustija, oba slepa (žrtvi po vojni razstreljene bombe). Sošolci smo hodili vsak dan eden, k njima v Dom slepih, da smo se skupaj (na glas) učili. Maturirala sta. In tudi diplomiral (pravo). Lepe spomine imam na oba!«

KNJIŽNA NOVOST: IVAN ŠEGA – VOHUNKA

Založba Primus

Založba Primus, strani 262, 25 eur

Foto: Založba Primus/osebni arhiv Ivan Šega

Ivan Šega navdušuje z novim romanom, v katerem se prepletata zgodnje povojno obdobje in sedanji čas skozi delovanje povojnih tujih in domačih tajnih služb. Prvi del je postavljen v zgodnje povojno obdobje, ko je v naši takratni državi delovala **zloglasna varnostna služba z imenom Ozna**, drugi del pa v sedanji čas, v katerem so se pokazale **posledice njenega takratnega delovanja**.

Prikazano je tudi delovanje sedanjih tujih tajnih služb v državi, v katero so poslano. Na dlani je ugotovitev, da imajo različna predstavništva tujih držav, poleg uradnih dolžnosti, tudi nalogo spremljati dogajanje v

državi, kjer se nahajajo, in podatke sporočati v državo, iz katere prihajajo. **Na osebni ravni se v zgodbi prepletajo dogodivščine med nekdanjima sodelavcema**, ki šele na koncu zgodbe ugotovita, kdo sta. V zgodbi se pokaže tudi novejša dogajanja, kot so ruski oligarhi, ki so našli v Sloveniji, ali natančneje v Rogaški Slatini, kraj, kamor investirajo ruski denar in kupujejo prestižne hotele, ki so bili pred tem ponos slovenskega turizma.

Ivan Šega (1939) se že nekaj let ukvarja s pisanjem različnih strokovnih in literarnih besedil, ki vsebinsko dopolnjujejo dejavnost Maticove etno hiše v Ravnem Dolu pri Sodražici. Šega je tudi avtor več krajših dramskih tekstov s tematiko domačega kraja, ki so bili uprizorjeni v okviru Psoglavskih dni in Tržnega dne v Sodražici. Njegov roman **Mož z napako** je dobil po merilih **JSKD RS priznanje za najboljšo knjigo v letu 2019 v kategoriji Samozaložništvo**. Pri založbi Primus je leta 2021 izšel roman **Kofetarica**, ki je bil po kriterijih **JSKD RS nominiran za najboljšo knjigo v lanskem letu**.

NA VRHUNEC SEZONE V ŠVICO Drago Perko

Manca Smrekar

Foto: zsis.si

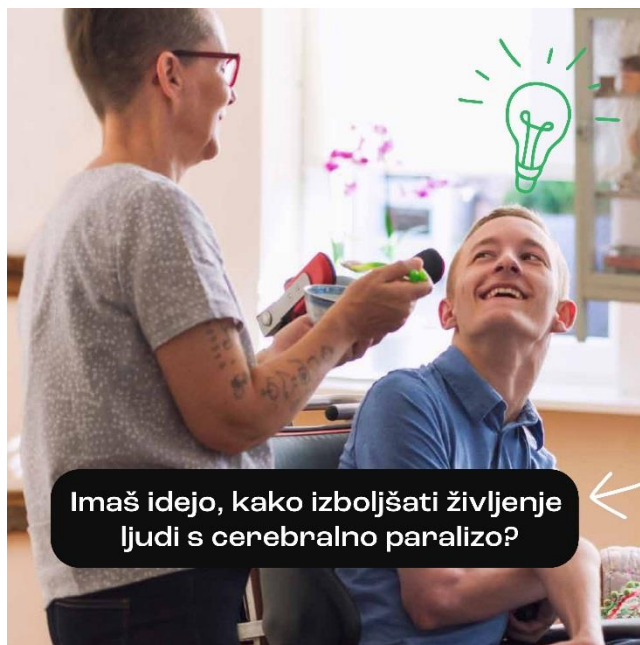
V prihodnjih dneh bo švicarski Bern poleg svetovnega prvenstva neinvalidov gostil tudi 8. po vrsti svetovno prvenstvo v paraplezanju. Reprezentanca, ki jo prvič na takem tekmovanju vodi trener **Luka Mužar**, je včeraj odpotovala v Švico, kjer bodo tekmovali **Tanja Glušič**, **Matej Arh** in **Manca Smrekar**.

»Manca in Arh imata vse možnosti, da se uvrstita v finale in ker so si finalisti tako blizu, je včasih potrebno, da se tudi planeti poravnajo za vrhunski rezultat. Za Tanjo pa upamo, da bo letos na klasifikaciji prišla v svojo kategorijo, v kateri bi imela vsekakor več možnosti za finale. Res pa je, da če bo premalo atletov v posamezni kategoriji, bodo te tri kategorije spet združili kar pomeni, da bo konkurenca toliko večja,« v napovedi po trener Mužar. Kvalifikacije so bile na sporedu v torek, 8. avgusta, finale pa bodo v četrtek, 10. avgusta.

Prvo svetovno prvenstvo je bilo leta 2011 v Italiji. Tanja Glušič je dosedaj na svetovnih prvenstvih osvojila tri kolajne (leta 2014 srebro v kategoriji omejitve vida B2, leta 2018 je bila v kategoriji B2 bronasta, leta 2021 je bila kategorija spremenjena v master tekmovanje, na katerem je Tanja osvojila 2. mesto). **Gregor Selak** je v letih 2016, 2018 in 2019 osvojil tri bronaste medalje v kategoriji RP3. Manca Smrekar (v kategoriji omejitve gibanja RP3) je na svojem debitantskem svetovnem prvenstvu leta 2021 v Moskvi pristala na 4. mestu, Matej Arh (v kategoriji omejitve gibanja RP1) pa je bil v Moskvi šesti.

NAJBOLJŠE NOVE IDEJE SE PORAJAJO V SKUPNOSTI LJUDI Z INVALIDNOSTJO

Irena Vovk Terčič

Imaš idejo, kako izboljšati življenje ljudi s cerebralno paralizo?

Foto: Zveza Sonček

Leto je spet naokrog in bliža se 6. oktober, svetovni dan cerebralne paralize. Organizatorji Svetovnega dneva cerebralne paralize – del te velike družine je tudi Zveza Sonček – pozivajo ljudi po vsem svetu, da predstavijo svoje tehnološke zamisli, ki bodo izboljšale življenje ljudi s cerebralno paralizo in drugimi oviranostmi.

Če imate torej tehnološko idejo za izboljšanje življenja ljudi s cerebralno paralizo, vas vabimo, da sodelujete – <https://ideas.worldcpday.org/2023>:

- **Ideje se bodo zbirale do 6. oktobra 2023!**
- Vse poslane zamisli si je mogoče ogledati: <https://ideas.worldcpday.org/2023/gallery>
- Med 6. in 13. oktobrom 2023 bo potekalo glasovanje o najboljših idejah, ki se bodo uvrstile v ožji izbor; glasujemo pa lahko prav vsi!
- Žirija pri Svetovnem dnevu cerebralne paralize bo pregledala ožji seznam zamisli (tiste, za katere boste glasovali) in jih ocenila na podlagi potreb, vpliva, dosega in tržnosti.
- Žirija bo nato izbrala eno zamisel; zmagovalec bo razglašen na dogodku v živo 20. oktobra. Prejel bo denarno nagrado v višini 5.000 ameriških dolarjev (USD). Sodeloval pa bo tudi na dogodku Remarkable Designathon 2024 (<https://remarkable.org/remarkable-design-athon-2/>), na katerem bodo sodelovali oblikovalci, razvijalci, kreativci in podjetniki, ki nam bodo pomagali prenesti ideje v prakso.

Zmagovalka, ki je v letu 2022 po mnenju žirije poslala najboljšo zamisel, je bila **Rana Zarzour** iz Libanona z »**Mothers Connection**« (t. i. **priključek za mame**). Zamislila se je tehnološko rešitev za starše otrok, ki ne govorijo, ki bo simulirala bolečino teh otrok, da bodo lahko bolje skrbeli za njih. Navdih je našla v tehnologiji, ki sproži umetno bolečino, s katero lahko možki doživijo izkušnjo poroda. »Predstavljajte si, kako neverjetno, če bi lahko občutili glavobol ali bolečino v želodcu in jim pomagali olajšati te bolečine. Namesto da otrok zgolj joče in je razburjen, ker mama tega ne razume,« pravi Rana, ki ima 13-letno hčerko s cerebralno paralizo.

Pridružite se nam torej na naši letošnji misiji, da vnovič dokažemo, da se najboljše nove ideje porajajo v skupnosti ljudi z invalidnostjo.

275 LET GRAŠČAKOV ČOPOV Boris Golec*

Dva utrinka s srečanja potomcev graščakov Čopov 11. junija 2023

Foto: L.Ž.

Za dvorec Podšentjur v zasavski hribovski vasi Podkum (prej Št. Jurij pod Kumom) v občini Zagorje ob Savi še pred nekaj desetletji ni vedel tako rekoč nihče. Njegovega imena niso poznali niti gospodarji sami, rodbina nekdanjih graščakov Čopov, ki gospodari na podšentjurski posesti vse od leta 1748, prvih sto let kot zemljiški gospodje, od zemljiške odveze leta 1848 dalje pa kot največji kmetje na Kumljanskem, skupaj že 275 let.

Poglavitni razlog, da je bil spomin na preteklost Podšentjurja kot gosposčinskega sedeža tako zelo potlačen, je gotovo ta, da sama stavba na prvi pogled ne deluje kot domovanje zemljiškega gospoda. Podkletena enonadstropna hiša daje veliko bolj vtis bahavega kmečkega dvorca. Drugi razlog za pozabo njene prvotne funkcije je postopno pokmetenje lastnikov v 19. stoletju. Ti so se slednjič razlikovali od svoje okolice le še po večjem domu, obsežnejši posesti in nekoliko bolj gosposki drži. Končno je v tridesetih letih 20. stoletja prispeval svoje učitelj in narodopisec Vinko Möderndofer, ki je o Podšentjurju ali t. i. Šentjurski graščini vnesel v domoznansko literaturo celo vrsto zmot.

Podšentjur je v slovenskem prostoru večkratna posebnost. Specifičen ni le po kontinuiteti lastnikov in po tem, da je bil spomin nanj skoraj povsem zabrisan, ampak že po nastanku. Izrecno se prvič omenja leta 1616, nastal pa je v drugi polovici 16. stoletja z združitvijo več sosednjih kmetij v rokah podložnikov, nato svobodnikov Zavrlov. Kot svobodniška posest je v prvi polovici 17. stoletja prišel v plemiške roke, bil slabih sto let prehodna last ter bolj ali manj začasno domovanje več plemiških rodov, med drugim ene veje Valvasorjev, dokler ni leta 1748 pristal v lasti Čopov. Čopi so danes na Slovenskem poleg plemiške rodbine (De) Maiti z Vipavskega ena od samo dveh oziroma treh rodbin, ki posedujejo dvorec še od časa pred odpravo fevdalnih odnosov (1848). Pripada jim naslov graščakov »z drugim najdaljšim trajanjem« oziroma neplemiških graščakov »z najdaljšim stažem«. Za razliko od usode številnih med drugo svetovno vojno in revolucijo požganih gradov in dvorcev ter po koncu vojne razlaščenih in pregnanih graščakov so se Čopi lahko obdržali na svoji posesti, v znatni meri tudi zato, ker niso bili več prepoznavni kot nekdanji zemljiški gospodje in njihov dom ne kot dvorec.

Začetnik podšentjurskih Čopov je bil Janez Jožef Čop (ok. 1718–1781), kmečki sin s Koroške Bele pri Jesenicah, ki se je kot upravitelj malega dvorca Jevše pri Boštanju leta 1748 oženil z Ljubljankom Marijo Konstancijo, hčerko deželno knežjega uradnika dr. Heipla. Zakonca sta istega leta kupila Podšentjur za zelo nizko ceno, saj so bili tako dvorec in gospodarska poslopja kot gosposčinska posest močno zanemarjeni,

dobršen del podložniške posesti pa je pred tem spolzel v druge roke. Tako je Podšentjur premogel le deset podložnikov na osmih kmetijah, a sta zakonca Čop v dobrem desetletju do ženine smrti gospodarstvo s prizadevnostjo znatno izboljšala. Podšentjurska posest je nato dosegla vrhunec v letih 1760–1781, ko se je povečala na 16 kmetij in pol, na katerih je bilo naseljenih 20 podložnikov.

Čopov rod se je nadaljeval s sinom Janeza Jožefa iz njegovega drugega zakona Marijo Rozalijo Šivic, hčerko upravitelja več zemljiških gospostev na Dolenjskem in Štajerskem. Zakoncema so se rodili trije otroci, ki so bili ob njuni smrti leta 1781 še vsi mladoletni. V Podšentjurju je zagospodaril Jožef Čop II. (1764–1816), ki je imel do polnoletnosti skrbnika, prevzel pa je močno zadolženo in okrnjeno posest. Gospodaril je dobrega četrta stoletja in imel za ženo Jero Stritih, hčerko trdnega kmeta s Spodnje Dobrave pri Kropi. Jera je pred poroko živela pri svojem stricu, najprej župniku v Radečah in nato na bližnjem Svibnem, kjer je leta 1788 stopila pred oltar z mladim podšentjurskim graščakom, svibenskim župljanom.

Jožef Čop II. je skromni podšentjurski dvorec leta 1794 občutno povečal in ga dvignil za eno nadstropje, saj je začel z gostilno, ki je nato ostala v hiši vse do začetka 20. stoletja. Še v času njegovega očeta so se nakopičili dolgovi zaradi raznih posojil, ki se jih je mladi gospodar deloma otresel tako, da je z večino svojih podložnikov sklenil dogovor o odkupu tlake. Istih enajst podložnikov se je pod Jožefom Čopom III. (1794–1855) do leta 1834 odkupilo še od urbarialnih dajatev. Jožefu III., ki je moral tako kot oče zgodaj prevzeti breme gospodarjenja (1815), je pri sanaciji dolgov izdatno pomagala tudi ženina dediščina. Njegova rosno mlada izbranka Terezija Klemen, rojena v Ljubljani, je v Podšentjur prišla z Mirne, kjer sta imela njena starša trgovino, v Gorenji vasi pri Šmarjeti pa majhno graščinsko posest Šuta.

Šele generacija otrok Jožefa Čopa III. je bila nekoliko številčnejša, saj jih je odraslo šest od sedmih. Vsi razen prvorojenca in naslednika so se poročili v okolici (od 1840 dalje) in bili tako prva generacija, ki življenjskih sopotnikov ni več iskala zunaj šentjurijske župnije. S tremi sinovi, Francem, Janezom in Mihaelom, se je Čopov rod utrdil na treh trdnih kmetijah in se močno pomnožil, tako da je postal priimek v podkumskih vaseh eden pogostejših. Le najstarejši Jožef IV. (1817–1881), zadnji, ki so ga občasno še naslavljali z gospodom, in zadnji, ki je še bil zemljiški gospod (do 1848), se ni zadovoljil z navadno kmečko hčerko, ampak si je izbral Alojzijo Keršič, hčerko gosposkega kmeta iz Moravč pri Gabrovki, pred tem upravitelja gospostva Turn pri Moravčah.

Ob zemljiški odvezi leta 1848 je Podšentjur sicer še imel 14 podložnikov, a so bili nanj z vsemi obveznostmi vezani le še štirje. Odtlej pa gospodarijo Čopi na svoji dominikalni (gosposčinski) zemlji kot veliki kmetje. Podložniško delovno silo je zamenjala najeta in slednjič v najnovejši dobi izključno domača. Tudi posest se je s 110 hektarov, kolikor je obsegala pred dvesto leti, do danes več kot prepolovila, na 49 hektarov.

Status graščaka je imel formalno še Jožef Čop V. (1855–1917), ki je prevzel gospodarjenje leta 1880 in se je kot prvi gospodar Podšentjurja – Čopovine oženil z navadno kmečko hčerko brez »gosposkih« pridatkov. V času Jožefa V. so Podšentjur leta 1898 izbrisali iz kranjske deželne deske, tj. zemljiške knjige za zemljiška gospostva, s čimer se je tudi v pravnem pogledu izenačil z okoliško kmečko posestjo.

Jožefu Čopu V. bi moral kot šesti gospodar Podšentjurja – Čopovine slediti sin Jožef, šesti s tem imenom, ki pa je bil svojeglav in je odšel v Ameriko. Tako je leta 1912 postal gospodar prvi Čop, ki se ni imenoval Jožef, Alojzij (1893–1936), kot prvi poročen z domačinko in oče enajstih otrok. Družino sta nemalo prizadeli njegova zgodnja smrt in druga svetovna vojna, ko je bilo Kumljansko vključeno v posavski izselitveni pas. Čopi so se izgonu v Nemčijo sicer izognili z umikom čez Savo oziroma na Dolenjsko, a so za tri leta in pol izgubili dom. Leta 1956 je zagospodaril Alojzijev najmlajši sin Jurij Čop (1927–2015), ki je Čopovino obdržal najdlje, skoraj

šest desetletij. Za njim jo je imel samo štiri leta do zgodnje smrti sin Tomaž (1965–2019). Ta je kot osmi gospodar iz Čopovega rodu ob nekdanjem dvorcu zgradil novo družinsko hišo. Od leta 2019 gospodari mladi gospodar Aljaž (1993), deveti v vrsti Čopov. Sedanji gospodar, ki si je istega leta ustvaril tudi družino – hči Frida (2019) in sin Oto (2021) sta deseta generacija – kot prvi lastnik Čopovine ne živi samo od kmetovanja.

V zadnjem času se je v podkumskih Čopih postopoma spet zbudila zavest o lastni posebnosti in se razširila na razvejeno potomstvo graščakov, ki šteje več kot tisoč ljudi. Od leta 2007 se potomci Janeza Jožefa Čopa v slogu grajskih srečanj vsakih nekaj let v velikem številu srečujejo v Podkumu. 11. junija letos se jih je v Podkumu ponovno zbralo več kot dvesto.

*Prof. dr. **Boris Golec**, znanstveni svetnik na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU in redni profesor Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

KNJIŽNA NOVOST
VERIGA ZGODB O ŽIVLJENJU
Katarina Lukešević

Založba Primus, strani 326, 27,00 eur

Foto: Katarina Lukešević

Si predstavljate, da v kavarni najdete beležnico, neke vrste dnevnik, in v njemu zapisane misli o življenju starejšega, zelo osamljenega slikarja Juliana, ki vam na koncu svojega zapisa sporoča, da tudi vi, enako kot on, zapišete na te prazne liste **samo resnico o svojem življenju**, saj meni, da ljudje niso iskreni drug do drugega. Monica v svoji kavarni naleti na to zeleno beležnico **V iskanju pristnosti**, vnese vanjo ganljivi zapis o svoji želji po družini, in jo tako kot Julian, poda naprej tretjemu najditelju beležnice Hazardu, odvisniku od alkohola.

Beležnica resnice je začela potovati in se polniti v verigo izlitih čustvenih zapisov o najbolj ranljivih življenjskih stvareh, skrivnostih, željah osrednjih junakov Juliana, Monice, Hazarda in Alice, ki **iščejo spemembe v svojem življenju**, in se zato tudi ne ukvarjajo s tem, kdo vse bo prebral njihove osebne zapise. Vedo le to, da morajo nekemu povedati določene stvari, ki jih ne upajo na glas zaupati bližnjim osebam. Beležnica jim je tako omogočila **deliti svojo najglobljo resnico z neznanci** in preko osebnih zgodb, so se začeli spoznavati, prepoznavati, povezovati in pomagati drug drugemu. Ta knjiga je opomnik, da nihče ni popoln. V življenju je potrebno spoznavati nove ljudi in imeti ob sebi iskrene prijatelje. Nikoli tudi ni prepozno za nov začetek.

NAJPREJ SVETOVNO, POTEM EVROPSKO PRVENSTVO Drago Perko

Anej Doplihar

Foto: Sportida

V teh dneh v Glasgowu poteka svetovno prvenstvo kolesarjev, v okviru tekmovanja pa se bodo na Škotskem predstavili tudi parakolesarji. Slovenske barve bo branil 30-letni **Anej Doplihar** iz Dornberka, na tekmovanju ga spremlja trener **Aleš Suhadolnik**.

»Na Škotsko se odpravlja v ponedeljek. Žal je v reprezentanci le Anej, realno je on edini v tem trenutku sposoben odmevne uvrstitve. Anej se je na najpomembnejšo tekmo sezone kvalitetno pripravil in med samim trenajžnem procesom težav ni bilo. Prvič se je Anej odpravil tudi na višinske priprave in trenutna situacija oz. pripravljenost nakazuje, da se je njegovo telo pozitivno odzvalo na višino in da je v dobri formi. Tako smo v ekipi optimistični, da nam uspe odmeven rezultat,« pred tekmovanjem pove Suhadolnik.

Anej bo v sredo, 9. avgusta, tekmoval v kronometru, dva dni kasneje ga čaka še cestna dirka. *»Realno največ pričakujemo od cestne dirke in manj od vožnje na čas. Takoj po svetovnem pa potujemo na evropsko prvenstvo v Rotterdam, kjer Aneja prav tako čaka dvojni program,«* še doda Suhadolnik.

Aneja čaka 4. svetovno prvenstvo. Debitiral je leta 2019 na Nizozemskem, kjer je bil 32. v cestni dirki, 34. pa v kronometru. Leta 2020 je svetovno prvenstvo v Belgiji zavrlo COVID-19 odpadlo. Leta 2021 je svetovno prvenstvo gostila Portugalska, Doplihar je bil 15. na cestni dirki, 17. v kronometru. Lani je svetovno prvenstvo potekalo v Kanadi, kjer je Doplihar dvakrat zasedel 10. mesto.

Sporočevalca izdaja Zdrženje invalidov – Forum Slovenije, Linhartova 3, p.p. 3534, 1116 Ljubljana

Glavni in odgovorni urednik: Borut S. Pogačnik

Tajnica uredništva: Katarina Lukešević

Telefon: 041/381-679; e-naslov: info@zifs.si

Mednarodna standardna serijska številka: ISSN 2630 – 3639

Z odločbo Ministrstva za kulturo z dne 16.12.2020 je elektronski medij »Sporočevalec« v razvidu medijev pod zaporedno številko 2378.

Uredniški odbor sestavljajo: Borut Sever (FIHO), Luka Pavlin (ZDSSS), Anton Petrič (ZDGNS), Jože Globokar (ZPS), Anja Pišlar (Zveza Sožitje), Pavel Kranjc (ZMS), Drago Perko (Zveza ŠIS – SPK), Jože Ocvirk (Društvo za zdravje naroda), Irena Vovk Terčič (Zveza Sonček so.p.), Niko Kostjukovskij (predstavnik bralcev)
Izhajanje revije podpirata Fundacija za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij in Ministrstvo za kulturo.